

**Prof. dr
Dragana
Mitrović**

- Fakultet političkih nauka,
osnivač i predsednica
Instituta za azijske studije -

Kina ne postiče svoje ciljeve ultimatumima

Oni imaju drugi pristup za ceo svet, pa i za nas. Mi smo ga prihvatili iako je to suprotno nečemu što je tradicija evropskog poslovanja, barem bila nekada, ili smo mi mislili da je tako i da tako treba da bude

RAZGOVARAO

MARKO R. PETROVIĆ

FOTO

MARKO STEVANOVIĆ

➤ Odnosi Kine i Srbije su i te kako višeslojni. Saradnja se odvija na ekonomskom, političkom, vojnom, kulturnom, obrazovnom nivou. Kineske kompanije su praktično bile nezaobilazne u infrastrukturnim projektima u Srbiji, sve češće se pojavljuju i kao prodavci naoružanja za Vojsku Srbije... Zbog toga razgovor sa dr Draganom Mitrović, profesorom beogradskog Fakulteta političkih nauka i osnivačem i predsednicom Instituta za azijske studije, počinjemo pitanjem koji je, prema njenom mišljenju, nivo saradnje najznačajniji za srpsku stranu?

„Pre svega, temelj dobrih bilateralnih odnosa koji mogu da se grade na bazičnom poverenju, sa naše strane, jeste taj što je Kina garant našeg suvereniteta i teritorijalnog integriteta. Kina čvrsto u Ujedinjenim nacijama, od Saveta bezbednosti do drugih tela, brani tu poziciju i Rezoluciju 1244 i ne dozvoljava da se stvari rešavaju mimo tog okvira. U tom smislu, ona kao garant našeg suvereniteta, kao velika sila, kao članica Saveta bezbednosti, nuklearna sila, uticajna velika svetska država jeste neko ko se postavlja prijateljski prema nama i štiti naše bazične interese. A to onda otvara ogroman prostor za svaku drugu vrstu saradnje i daje pouzdan temelj bilateralnim političkim odnosima.

„Kada su kineske kompanije u pitanju i projekti koji su zaključivani, često mi nismo tražili bolje od njih. Mi nismo na lokalnom ili državnom nivou kroz nadležne službe insistirali na pravilima koja oni moraju da poštuju

Sa naše strane je to poštovanje politike jedne Kine. Gledano iz ugla naših interesa to je ogromna stvar jer da nemamo Kinu i Rusiju na tim pozicijama, naša stvar bila bi izgubljena do ko zna kog momenta.“

Da li je važnija politička podrška i politički nivo odnosa od ekonomskog nivoa?

„Ne možemo to da odvojimo. Dobri politički odnosi su dobra, zdrava osnova, koja daje mogućnost za razvoj drugih odnosa. U našem slučaju, vidi se da se ekonomska saradnja, pogotovo u transportnoj, telekomunikacionoj, energetskej infrastrukturi, pokazala kao veoma dobra stvar, zahvaljujući čemu Srbija mnoge stvari, nove procese, situacije i veliku nestabilnost na regionalnom i globalnom nivou dočekuje mnogo spremnije nego što bi to bio slučaj bez postojanja znatno unapređene infrastrukture. Gledamo primer brze pruge, koja je bila kineska ideja, ali smo je mi prihvatili, možda na čuđenje i negodovanje nekih. Ali se sada pokazuje da je to izvanredno dobra stvar jer pozicionira Beograd, i teritoriju Srbije, kao čvorište preko koga svi iz regiona i šire mogu ići brzim vozom do Budimpešte, a odande na bilo koju tačku u okviru Evropske unije. Ne znamo da li je neko bio svestan dalekosežnosti takvih odluka u momentu kada ih je donosio ili ne, ali pokazalo se da su one izuzetno ojačale ekonomsku poziciju Srbije, kao što energetska saradnja sa Ruskom Fe-

deracijom daje temelj dobrim uslovima poslovanja za strane i bilo koje investitore kroz cenu energenata i sigurnost snabdevanja. Ovi projekti sa Kinezima su ojačali temelje naše ekonomije, poslovnog ambijenta, pa i životnog ambijenta, ojačali su neke grane industrije. Konačno dolazimo do nečega o čemu pričamo već 20 godina, a to je prenos tehnologije, investicija sa proizvodnjom koja ima visok nivo dodatne vrednosti jer je reč o primenjenim sofisticiranim znanjima. Tu govorimo o električnim automobilima, baterijama za te automobile i za neke druge namene, digitalizaciji javne uprave, satelitima i njihovoj primeni u ekonomiji. Videćemo da li će doći do proizvodnje, kao što je najavljeno, robota i nekih drugih najsavremenijih proizvoda. Kroz ovu saradnju mi smo došli do pozicija i mogućnosti koje inače ne bismo imali.“

Da li je i Srbija Kini važnija ekonomski ili geostrateški?

„Sigurno geostrateški i politički. Naravno, ne možemo da izdvojimo ekonomski značaj koji proističe iz geostrateške pozicije naše teritorije koja povezuje neke druge bitne tačke kineskog uticaja i kineskog ekonomskog interesa. Tu je i sprega Grčke, Srbije i Mađarske, koja je isto bitna na kineskom putu povezivanja različitih tačaka u Evropi. Bitna je, naravno, i naša političke spremnosti da budemo uključeni u sve te projekte, tako da je to neodvojivo jedno ➤➤

od drugog. Za Kinu je izuzetno značajno i što je ona poštovana i cenjena kao partner u Srbiji, što ona u Srbiji nikada ne može da doživi nešto što je doživela od baltičkih republika ili od Češke koja preispituje da li ima interesa da bude u formatu samita nekada '16 plus 1', pa '17 plus 1', pa '14 plus 1'... Srbija je pouzdan partner. I generalno u kineskoj javnosti na našu zemlju se gleda kao na prijateljsku zemlju. Sve to u političkom smislu znači da Kina ima pouzdanog i pravog prijatelja u ovom delu Evrope. I to njima mnogo znači.“

Da li možemo da govorimo o prijateljstvu ili pre svega o interesu?

„Može se reći da je isticanje prijateljstva manir, da je to veština sa kojom opisujete odnose koji su vam bitni. Ali mislim da oni nas zaista doživljavaju kao prijateljsku zemlju. Kod njih nema velike razlike između forme i sadržaja u ovom slučaju jer kineska diplomatija sve otvorenije i sve istinitijim atributima opisuje zemlje sa kojima saraduje, kao i međusobne odnose.“

Neke kineske kompanije koje posluju u Srbiji prate različite kontroverze u pogledu tretmana radne snage, poštovanja i očuvanja životne sredine...

„Da. Prvo, Kina je prošla dugi put od momenta kada su 2001. godine pokrenuli inicijativu 'Hajdemo u svet' – da je tako prevedemo – i uputili poziv svojim kompanijama da se uključe na svetsko tržište, na različita nacionalna i regionalna tržišta.

I sve te kompanije prenose poslovnu i drugu kulturu svoje zemlje koja je, naravno,

drastično drugačija od one u zemljama u kojima nastupa. Na Njujorškoj berzi su čak bili kažnjavani, ne zato što su hteli da varaju u poslovanju, nego zato što nisu znali kako neke stvari treba raditi. Pa je bio i čuveni tender za izgradnju autoputa u Poljskoj, gde na kraju cenu koju su kineski graditelji ponudili nisu mogli da ispune pa je to bila velika bruka i afera. Ali, prosto, oni su usput učili. Dalje, dobar deo kineskog ekonomskog čuda u samoj Kini ostvaren je kroz megaprojekte, i njihova ideja je da je to najbolji put, pa su predlagali i gradili takve projekte u mnogim zemljama. Pokazalo se, međutim, da ne mora biti da je u drugim zemljama baš to najpotrebnije, niti da te zemlje mogu da u socijalnom, ekonomskom, finansijskom smislu iznesu takve projekte. Dodatno, odnos prema životnoj sredini u prvim godinama i decenijama kineske reforme u samoj Kini nije postojao. Mada, ponašanje kineskih kompanija u svetu nije bilo ništa drugačije od ponašanja nekih drugih čuvenih svetskih kompanija u drugim zemljama, pogotovo u zemljama trećeg sveta. Ali kod Kine to nije bezobzirnost i želja da se pokaže da su lokalne zajednice manje vredne, te stoga nije vredna ni životna sredina, nego je reč o tome da nisu znali bolje. Tokom vremena i oni su učili, prilagođavali se i primenjivali naučene lekcije, njihove korporacije su usvajale te standarde. Recimo, u Boru je 'Ziđin' uložio dve milijarde evra da izgradi veliku solarnu elektranu koja će pokretati čitav kombinat obnovljivom energijom. Tome je, naravno, prethodilo nešto što je narušilo životnu sredinu, ali moramo da uzmemo u obzir da ni pret-

„
Odnos prema životnoj sredini u prvim godinama i decenijama kineske reforme u samoj Kini nije postojao. Mada, ponašanje kineskih kompanija u svetu nije bilo ništa drugačije od ponašanja nekih drugih čuvenih svetskih kompanija u drugim zemljama, pogotovo u zemljama trećeg sveta

hodni 'Bor', kada je bio državna kompanija, nije bolje ponašao i ne možemo reći da su Kinezi došli pa devastirali taj kraj.

Drugo, kako mi se čini, počeli su naši ljudi da se žale sada i na Japance kao poslodavce iako oni daju 13. platu, poštuju svaki minut prekovremenog rada, poštuju najviše moguće standarde... Ni to nama ne valja. Na kraju, nama, otprilike, najviše odgovara država kao poslodavac. Ne moramo da radimo i niko ne sme ništa da nas pita, samo da nas plaćaju. Ne govorimo o tome da su strani investitori bili zaprepašćeni da 30 procenata zaposlenih u vreme poljskih radova svake godine ide na bolovanje. Ali kada su kineske kompanije u pitanju i projekti koji su zahtevali, često mi nismo tražili bolje od njih. Mi nismo na lokalnom ili državnom nivou kroz nadležne službe insistirali na pravilima koja oni moraju da poštuju.“

Zbog čega to nije urađeno?

„Mi imamo jedan pogrešan pristup da ne treba da ih 'uvredimo'. A to je, zapravo, odsustvo samopoštovanja, profesionalizma, poštovanja institucija, pravila, kako se mi i inače ponašamo. Ako ne moramo, mi nećemo poštovati pravila. I smatrali smo da im činimo uslugu i da je to vid dobrodošlice, političke i kulturne, ako to ne zahtevamo. Naprotiv, mnogo je bolje postaviti pravila, zahtevati, jer oni nemaju interes, niti ih je kineska država poslala ovde da krše naše zakone. Oni imaju interes da budu lepo prihvaćeni i da ostave dobar utisak. Tako da je obostrana odgovornost, s tim što ima razlike među kineskim kompanijama. Neke kompanije su se baš oglušile o zahteve lokalnih zajednica, pa i naših državnih organa.“

Pomenuli ste pravila i neophodnost njihovog poštovanja. Ko diktira ta pravila? Da li je to zemlja domaćin,

„Uvek je saradnja bez zaštitnih mehanizama sa mnogo snažnijim partnerom veoma rizična za slabijeg partnera, ukoliko se nije potrudio da u ugovore, sporazume, unese klauzule o preferencijalnoj zaštiti svoje, slabije privrede

da li je investitor? Još 2009. godine u Pekingu je potpisan Sporazum o ekonomskoj i tehničkoj saradnji u oblasti infrastrukture sa kineskom vladom, kada je utvrđeno pravilo da projekti i ugovori sklopljeni po tom sporazumu „ne podležu obavezi raspisivanja javnog nadmetanja za obavljanje poslova investicionih radova i isporuku roba i usluga“. Drugo, kineske banke kreditiraju poslove koje izvode kineske firme, što znači da Srbija sve plaća, a govori se o kineskoj investiciji.

„To nije investicija, to je kredit.“

Koliko Srbija sama sebi skače u stomak? Da li je ona ponudila te uslove ili je prihvatili takve uslove?

„Mi smo prihvatili te uslove. To je kineski način. Prihvatili smo i da uslovi iz ugovora ostaju tajni i da zemlja daje suverenu garanciju da će kredit biti vraćen. To su uslovi koji su primenjivani širom sveta. I, na primer, 2011. godine EU je promenila zakonodavstvo i zabranila davanje suverenih garancija takvim kreditima, što je u grupaciji zemalja 'Kina plus 16', prosto onemogućilo ovih 11 koji su članice Unije da uzimaju takve zajmove, iako su im trebali. Kada je Evropska unija videla šta Kina nudi, da nudi ono što je potrebno tim zemljama, počeli su sa Junkerovim planom i drugim projektima, počeli su besplatno da daju sredstva, što su mogli i pre. I, recimo, ono malo što daju nama, mogli su da daju i ranije, i mogli su mnogo više umesto što se žale na Kineze. Pa, niko njih nije sprečio da budu konkurentniji u ponudi tako povoljnih sredstava. Sa druge strane, to je kineski pristup. Oni su tako svima nudili, i država, bilo koja, pa i Srbija,

mogla je da odbije ili da prihvati. Naša država je prihvatila, mislim da je tada bio predsednik Tadić, a Dinkić je bio nadležni ministar.“

Pupinov most bio je prvi projekat koji je urađen pod tim odredbama.

„Dabome. Zapravo, njegova izgradnja počela je ranije, ali je pod tim okvirom završen. Kao i modernizacija 'Kostolca', autoputevi. I došli smo do takvih projekata gde je kineska banka finansijer, kineska firma glavni izvođač, a podizvođače određuje država, opet pod nekim svojim uslovima, takođe netransparentno. Mi smo tokom godina sankcija izgubili firme koje su to mogle da rade ne samo na nacionalnom nivou nego i po svetu. Kinezi u međuvremenu imaju sve napredniju tehnologiju, radnu snagu i finansije. Gledajući globalni kontekst, na koji način se ponašaju druge kompanije i šta je onda Srbiji bilo dostupno, nije bilo povoljnijih ponuda. I ispostavlja se da je jako dobro što je Srbija to postigla, a da su uslovi idealni – nisu.“

Bili su povoljniji uz svu netransparentnost gde ne znamo ni ko se plaća, ni koliko se plaća, ni šta se plaća?

„Mi znamo šta se sve plaća. Mogu da vam dam link mog rada iz 2023. godine, u kome su iz javno dostupnih izvora navedeni svi ovakvi projekti, ko je finansirao, koliko košta, itd. Sve se to ipak zna. Ali znate šta je zanimljivo, u vreme pre toga imala sam dobre poznanike u kineskoj ambasadi, i oni su mi se žalili da ne mogu da dobiju nijedan tender u Srbiji, da sve dobijaju austrijske, nemačke i druge firme. Dakle, tender sam po sebi očigledno ne znači ništa, u mnogim zemljama, pa očigledno ni u našoj.“

Pa su oni rešili da zaobiđu taj deo.

„Oni imaju drugi pristup za ceo svet, pa i za nas. Mi smo ga prihvatili iako je to suprotno nečemu što je tradicija evropskog poslovanja, barem bila nekada, ili smo mi barem mislili da je tako i da tako treba da bude. Kinezi su u Hrvatskoj u međuvremenu izgubili osam takmičenja na tenderima (posle mosta na Pelješcu). Šalje im se jasna politička poruka da ne mogu da dobiju posao u toj zemlji. Imali su najbolju ponudu, najjeftiniju, za posao za Riječku luku, i onda vlasnik luke poništava tender. Po zakonu ima pravo da ne daje ni obrazloženje. A poruka je da posao ne mogu dobiti kineske firme, kineski konzorcijumi. Šta znači takav tender? To je samo farsa. U svakom slučaju, da, bilo je mnogo kritika i šta tu može da bude i jeste objektivno problem? Pa to, da ako nemate konkurentsku ponudu, ne znate da li je ta ponuda dobra, da li je bilo boljih i lošijih. Ali mi prosto nismo ni imali druge ponude.“

Da se vratimo na reči prijateljstvo i partnerstvo, svi su sada prijatelji i partneri. Koliko je moguće prijateljstvo i partnerstvo kada je tolika disproporciju u svemu, od veličine države, broja stanovnika, ekonomske moći...

„Kina ima u diplomatiji takozvani segment diplomatije velikih zemalja, iako su baš nedavno odbili Trampovu ideju o G2 jer smatraju da su oni samo deo multipolarnog sveta, da nisu nikakva druga supersila koja treba zajedno sa Amerikom da uređuje svet. Oni su po nekim pokazateljima moći zaista najmoćniji. Sa druge strane, ako se meri po glavi stanovnika, pokazuje se da ima još

” Pokazalo se da u uslovima velikih globalnih gibanja, kineski i politički i ekonomski sistem imaju rešenja koja su potrebna. U isto vreme, zemlje zapadne demokratije pokazale su veliku nestabilnost, odricanje od demokratije kao identitetske vrednosti i protekcionizmom

mного toga gde bi mogla da se popravi, pogotovu na nivou socijalne i ekonomske zaštite pojedinaца, velike nejednakosti i slično. Kina, npr. polaže mnogo pažnje na diplomatske odnose sa karipskim državama koje su, poredeći ih sa Srbijom mnogo manje, ili sa pacifičkim državama. Svaka zemlja ima značenje u tom velikom globalnom mozaiku. Kina teži da saraduje sa svima. Njih ima dovoljno u institucijama da mogu da imaju silne formate saradnje, da mogu da poklanjaju dovoljnu pažnju bilateralnim odnosima sa svakom od država. Srbija, naravno, zbog posebnog geopolitičkog položaja i spremnosti da saraduje sa Kinom, i zbog dobrodošlice sa kojim su kineske inicijative ovde dočekivale sve vlasti, ima posebno mesto. Kina je, naravno, neuporedivo moćniji, veći, snažniji, uticajniji partner i treba imati određenu dozu opreznosti pre svega u ekonomskoj saradnji. Uvek je saradnja bez zaštitnih mehanizama sa mnogo snažnijim partnerom veoma rizična za slabijeg partnera, ukoliko se nije potrudio da u ugovore, sporazume, unese klauzule o preferencijalnoj zaštiti svoje, slabije privrede.

Imamo takva iskustva i sa drugima.

„Jasno, pa i sa samom Evropskom unijom.“

Mislim i na situaciju sa NIS-om, gasom, jer je Srbije energitski potpuno zavisna od Rusije.

„To je isto kada bismo rekli – mi smo zavisni od vode i stalno moramo da pijemo vodu. Pa, to je normalno. Malo je zemalja na svetu koje u tom smislu nisu zavisne. Energenti su izuzetno neravnomerno ras-

poređeni po zemaljskoj kugli. Većina zemalja sveta zavisi od uvoza. Ali mi godišnje po nekoliko milijardi evra uštedimo na ceni gasa koji dobijamo od Rusije. Ta vrsta zavisnosti nije tako loša za nas. Ali što se Kine tiče i trgovine, pogotovu što su trgovačka supersila, treba biti veoma oprezan, kao i sa Turskom jer ugovor o slobodnoj trgovini vrlo brzo dovede do ogromnog deficita. Sada mi poravnavamo taj deficit time što kineske korporacije iz Srbije u maticu zemlju, ili u druge matične ogranke iste kompanije, izvoze rudu bakra, zlato, čelik... Međutim, to nisu srpske

kompanije, tu nema tehnološki naprednih proizvoda, čak Bor izvozi sa tehnološkog stanovišta, proizvode nižeg nivoa nego dok je bio državna firma.“

Nisu ni poluproizvodi, nego su sirovine.

„Sirovine, tako je. To nije nešto čime mi možemo da se hvalimo. Nominalno je pokriven deficit i naš izvoz je nominalno porastao, ali šta je struktura tog izvoza? Da li su to srpski proizvodi, da li je tu neki proizvod sa ugrađenom tehnologijom? Ako nije, šta mi dobijamo sa druge strane? Da li je to prenos tehnologije,

”
Kini malo toga možete da ponudite u spektru industrijskih proizvoda, ali možemo da privučemo njihove investicije u poljoprivrednu proizvodnju

neka vojna sredstva koja su dosta napredna i korisna nama? Mora da se gleda celina slike. U svakom slučaju potrebna je budnost, strategija, strateški pristup. Mi smo konačno otvorili i direktno predstavništvo na jugu Kine. Konačno postoji neka naša direktna prodavnica i direktno promovisanje naših poljoprivrednih proizvoda. Kini malo toga možete da ponudite u spektru industrijskih proizvoda, ali možemo da privučemo njihove investicije u poljoprivrednu proizvodnju, koje bi ujedno bile deo paketa i izvoza poljoprivrednih proizvoda na njihovo tržište. To bi značilo da imamo dugoročne investicije u poljoprivredu koje bi osnažile taj sektor naše privrede, koji je bitan i za ukupnu bezbednost zemlje. To je svakako jedna od strateških grana naše ekonomije, mada često nedovoljno razvijana i korišćena.“

Vratimo se na slučaj riječke luke i tendera koji je poništen i poruke kakva se šalje Kini. Kada to imamo u vidu koliko dobri odnosi sa Kinom mogu predstavljati problem na drugoj strani kada su u pitanju odnosi Srbije pre svega sa Amerikom i Evropskom unijom?

„Ni Brisel ni Vašington ne gledaju dobro na bliskost Srbije sa Kinom, na intenzivnu ekonomsku, političku i vojnu saradnju. Evropskoj uniji, a prvenstveno Nemačkoj, koja dominira Unijom, smeta kinesko ekonomsko prisustvo. Nemačka doživljava Srbiju i ceo region kao zonu svog dominantnog uticaja i ne želi konkurente. Sa druge strane, ona ne nudi ono što Kinezi nude. Brisel iz političkih razloga smatra da uz to što Kina

nudi blisku ekonomsku saradnju koja koristi zemljama primaocima ili učesnicima u njoj, te zemlje kopiraju u velikoj meri kineski ekonomski model i prihvataju vrednosti koje idu sa tim, pogled na to kako treba urediti ekonomiju, pa i društvo. Pokazalo se da u uslovima velikih globalnih gibanja, kineski i politički i ekonomski sistem imaju rešenja koja su potrebna. U isto vreme, zemlje zapadne demokratije pokazale su veliku nestabilnost, odricanje od demokratije kao identitetske vrednosti i posezanje za protekcionizmom, kontrolom stanovništva, kontrolom medijskog prostora, izbornih procesa itd, kao načinom očuvanja jednodimenzionalne stvarnosti ili postojećeg stanja stvari koje nije dobro, u svakom slučaju, i kojim njihovo stanovništvo nije zadovoljno. I onda optužuju zemlje koje blisko saraduju sa Kinom, uključujući i Srbiju, da su zemlje sklone autoritarnim političkim porecima kojima po prirodi stvari prija saradnja sa Kinom kao zemljom kojom upravlja Komunistička partija. Međutim, Brisel objektivno malo šta ima da ponudi Srbiji. Ekonomske integracije bez mogućnosti zaštite sa mnogo snažnijim partnerom će vas dovesti u situaciju u kojoj je bila Grčka u odnosu na Nemačku i na ostatak evro zone. Sa druge strane, u političkom smislu, niste prihvaćeni kao partner i vama se neprekidno nameću tuđe vrednosti, koje su pritom lažne. Govorim o direktnom urušavanju izbornih procesa, poništavanju izbora, hapšenju kandidata koji im se ne dopadaju...“

Govorite o Moldaviji?

„Moldaviji, Rumuniji, pa i Nemačkoj i Francuskoj. U Francuskoj smo izgubili izbore, >>

ali nema veze, to ćemo malo da promešamo pa nećemo ništa da promenimo. U Nemačkoj, ne mogu da poverujem da je šestoro, sedmoro kandidata AFD-a na lokalnu umrlo slučajno u tri dana. To su zapanjujuće stvari, kao i stalni pokušaji pred Ustavnim sudom da se oni zabrane. U svakom slučaju, dakle, njima se nimalo ne dopada bliskost Srbije sa Kinom i oni su to pokušavali da spreče, protestujući kod kineske strane i naravno vršeći neprekidan pritisak na nas. A Vašington je, pak, pogotovu sa predsednikom Trampom, mnogo manje licemeran od Evropske unije. Sa druge strane, to je prosto gola sila koju odlikuje nepredvidivost, gde kao slab i mali partner ne znate šta može da vas zadesi. Njih interesuje da vam prodaju svoje proizvode, da vam nametnu svoje korporacije, da prihvatite da ništa nije važno osim toga da se tu umreži nekakav region, kako se već zovu te ideje, i da svi tu saradujete. Sve drugo je nevažno.“

Da li bi se isto ponela i Kina ako bi osetila da joj je na neki način ugrožen interes? Da li bi rekli - radićete ovako ili se mi povlačimo i vi se snalazite sami?

„Kina nije poznata kao zemlja koja ultimatumima postiže svoje ciljeve. Kina je u novijoj istoriji bila žrtva hegemonije, imperijalizma, ono što oni zovu vekom poniženja od strane zapadnih zemalja. Za nju je nezamislivo da primenjuje iste metode. Toga nema ni u konceptu, ni u praksi njihove spoljne politike. Kina je samo izuzetno osetljiva, mada i tu pokazuje mrvicu pragmatizma, na primer, kada je u pitanju Tajvan i kada je u pitanju nepoštovanje politike jedne Kine.

To su crvene linije u bilateralnim odnosima. A drugo, ona nikada ne stavlja primedbe u vezi saradnje sa trećim zemljama, čak i ne ističe neka očekivanja, što se vidi po mnogim zemljama. Recimo, sada, kada je Tramp pritisnuo Panamu i neke druge zemlje da bukvalno isteraju kineske korporacije. Međutim, Kinezi se neće povući, ali neće ni kritikovati slabosti ovih zemalja. Ali recimo da lokalna zemlja prihvati takvo ponašanje, kao što je Vrhovni sud Paname presudio da se poništavaju ugovori po kojima je honkonška kompanija upravljala Panamskim kanalom. Tramp je gromoglasno pretio da ne može Kina da upravlja ovim kanalom koji je po njemu američki, iako su ti ugovori sklopljeni još pre nego što je Hongkong prisajedinjen Kini. E sada, kada su se Kinezi povukli predstavnici Kanala zovu 'Kosko', najveću svetsku kompaniju za kontejnerski prevoz, da se vrate. Ali Kinezi su postupili u stilu: u redu, ako ste nas isterali, tražićemo druge koridore i poslovne prilike, ali oni ne vrše politički pritisak na tu zemlju, niti traže da se Panama spori sa Amerikancima u njihovo ime. To nije njihov manir, od njih se ne može očekivati takva vrsta političkog pritiska. Oni vrše pritisak na svoje susede kada su u pitanju njihova teritorijalna prava, prava razgraničenja i slično. Ali mi nismo susedi i nismo to nikada osetili.“

Koji su, ako možemo da se bavimo procenama, mogući pravci daljeg razvoja odnosa Kine i Srbije?

„Sada je teško reći kuda ide Srbija. Ja se nadam da neće doći do realizacije nekih ideja ka nekom kvazipristupanju

”
Brisel iz političkih razloga smatra da uz to što Kina nudi blisku ekonomsku saradnju koja koristi zemljama primaocima ili učesnicima u njoj, te zemlje kopiraju u velikoj meri kineski ekonomski model i prihvataju vrednosti koje idu sa tim

Evropskoj uniji jer tu nije jasno šta oni traže od nas u vezi Kosmeta, da nemamo pravo glasa, odnosno taj glas ne vredi koliko vredi glas drugih. Nema pravo veta...“

Govorite o prelaznoj varijanti koja se pominje.

„Da. Mi samo otvaramo svoje tržište i navodno možemo svuda da se krećemo. Mislim da bi to dovelo do odliva stanovništva, kao što je dovelo u drugim zemljama. Mi nismo

neka industrijska sila koja puca od obima proizvodnje pa tražimo tržišta da bi profitirali od te nove otvorenosti tržišta. Ja sam protiv toga. Dok je važno pravilo veta, zemlje kao što su Grčka i Mađarska često su glasale protiv rezolucija kojima se osuđuje Kina zbog navodnog kršenja ljudskih prava. Mi to ne bismo mogli da činimo, što bi bila sigurno očekivanja Kine. No, važnije za nas, drugi bi odlučivali o našoj politici, a mi ne bismo mogli to čak ni da spre-

čimo. Ne znam zaista i šta će biti sa Evropskom unijom, mislim da ona nema budućnost. Svakako je nema na dugi rok, a na srednji, videćemo.

Mislim da će naši odnosi sa Kinom doživeti ubrzanje, neku novu dinamiku u oblasti ekonomije, u oblasti transfera tehnologija, proizvodnje visokosofisticiranih proizvoda kao što su roboti i sateliti, naučnih istraživanja... Ovakvi prodori deluju multiplikatorski, a ne samo kineska investicija u Srbiji. Recimo 'Tojo tajers', japanska i globalna kompanija, svoj evropski istraživački centar preselila je iz Nemačke u Srbiju. Počeće da dolaze slične kompanije jer zemlja pokazuje da ima radnu snagu, da ima poslovni ambijent koji je dobar za takve investitore, da ima energetska stabilnost, dobre cene energenata, dobre političke odnose sa svima, stabilna je... Mislim da će to dovesti do tog tehnološkog unapređenja dela naše ekonomije, što je nama potrebno. Nama nedostaje rast produktivnosti. Očekujem povećanje dinamike u toj sferi kao i u vojnoj saradnji.“

To su vrlo delikatne oblasti, ako posmatramo iz vizure zemalja Zapada. Setimo se Vašingtonskog sporazuma i tačke koja se ticala direktno širenja „Huaveja“ i uvođenja 5G tehnologije u Srbiju. Da li se ponovo možemo suočiti sa sličnim stvarima ukoliko dođe do pojačanih kineskih investicija, pre svega u visokoj tehnologiji?

„Naš je pristup – dobro uložite i vi, dajte vi kontraponu. Kina je sa tim prisutna i na samoj teritoriji SAD. Mislim da će na kraju doći do velikog porasta kineskih investicija u same Sjedinjene Države i u

Evropsku uniju. Na kraju će svi morati da dođu k sebi i da shvate da im trebaju te investicije. Naš je pristup da ponudimo svima prisustvo, svima zainteresovanima da dođu i daju konkurentsku ponudu i da budu prisutni. Međutim, prenos tehnologije je vrlo osetljivo područje i teško da smo mi zemlja od poverenja Nemačke ili Velike Britanije, pa i SAD za takve vrste proizvodnje. Predsednik je sada bio u Emirima i mislim da se i tu planira neka zajednička proizvodnja. Mi smo u stvari, to nije nešto zbog čega sam srećna, veliki proizvođač naoružanja. Mi smo najveći proizvođač malina na svetu, ali smo i veliki proizvođač naoružanja i uspeli smo do sada da plivamo u tim vodama. Mada smo se žestoko sapleli vezano za Rusiju, za to gde je završio deo izvoza. Dosta nas je to koštalo i ostavilo mučan trag na bilateralne odnose jer to su ozbiljne stvari. Ali, eto, mi nekako nastojimo da plivamo u ovim odnosima. Ako nas neko pritisne, kao Amerikanci, kažemo – pa evo, kupićemo i vaše. Oni su zasuti kineskim foto-panelima, vetroturbinama, a mi da kupujemo od njih, recimo. Očigledno mi kao mala zemlja moramo tako da radimo, a da li možemo to da priuštimo sebi, to je drugo pitanje.“

Da nam svako proda nešto svoje.

„U svakom slučaju to lavirane i pokušaj da se pokažemo da smo spremni i otvoreni za saradnju sa svima jeste način, ali da ne možemo da prihvatimo da nam neko kaže – e, sa njima ne smete. Čak je pametno da to ne kažemo izričito, ali svojim ponašanjem to pokazujemo. Mislim da je to dobro. Ne može drugačije“ <